

Samenvatting brochure Onderpresteren

In de multimediale brochures van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid belichten we telkens een ander thema. Dit keer: Onderpresteren.

In deze brochure bespreken we onderpresteren bij leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid. Onderpresteren gaat niet zomaar over aanleg of intelligentie, maar vooral over gedrag dat ontstaat in wisselwerking met de omgeving. Het gaat dus niet om wat een leerling 'is', maar om wat er gebeurt binnen de context van school, thuis en opvoeding. Dat biedt ook hoop: als gedrag ontstaat in interactie met de omgeving, kan die interactie ook worden veranderd.

Lage prestaties ≠ onderpresteren

Lage prestaties zijn niet automatisch hetzelfde als onderpresteren. Leerlingen die werken in hun zone van naaste ontwikkeling maken fouten, moeten zich inspannen en halen niet meteen hoge resultaten. Pas als er gedurende langere tijd een duidelijk verschil bestaat tussen wat op basis van aanleg verwacht mag worden en wat een leerling daadwerkelijk presteert, kan er sprake zijn van onderpresteren. Daarbij moet altijd naar de context worden gekeken: is er sprake van incidentele afleiding of tijdelijke terugval of van een structureel patroon?

Definitieproblemen

Onderpresteren is moeilijk precies te definiëren, omdat ook (hoog)begaafdheid op verschillende manieren wordt bekeken. Oudere visies zien (hoog)begaafdheid als iets statisch, terwijl nieuwere visies het zien als iets dat zich ontwikkelt onder invloed van de omgeving. Vanuit die moderne kijk is het niet genoeg om talent alleen te herkennen; scholen moeten een leeromgeving bieden waarin talent zich daadwerkelijk kan ontwikkelen. Daarom pleit de tekst voor een inclusieve benadering waarin alle leerlingen uitdagende kansen krijgen, waarna bekeken wordt wie daar sterk op reageert en vervolgens extra stimulans nodig heeft.

Soorten en maten

Er worden verschillende vormen van onderpresteren beschreven. Bij relatief onderpresteren presteert een leerling wel lager dan verwacht, maar vaak nog steeds rond of boven het gemiddelde van de groep. Daardoor valt deze leerling weinig op. Bij absoluut onderpresteren scoort een leerling ook onder het groepsgemiddelde en is er vaak al langer sprake van frustratie of onbehagen. Daarnaast zijn er leerlingen die alleen nog presteren als het echt moet (selectief produceren), bijvoorbeeld om zittenblijven te voorkomen, en leerlingen die alleen willen leren bij vakken die zij interessant of leuk vinden (selectief consumeren). Zulke indelingen zijn niet waterdicht, maar helpen wel om gedrag beter te begrijpen.

Oorzaken en herkennen

Onderpresteren is nooit de schuld is van één persoon of factor. Het ontstaat in een ecologisch systeem waarin leerling, ouders, leraren en onderwijs elkaar beïnvloeden. Onderleren zou daarom wellicht een goed alternatief zijn voor de term onderpresteren: niet de leerling is het probleem, maar het leerproces sluit onvoldoende aan op de ontwikkelingsbehoeften van de leerling. Dat maakt de blik minder veroordelend en meer ontwikkelingsgericht.

Er zijn verschillende oorzaken te noemen waarin de wisselwerking met die ecologie zichtbaar wordt. Er kan een mismatch zijn tussen wat een leerling nodig heeft en wat het onderwijs aanbiedt. Niet alles wat goed is voor ontwikkeling is leuk, maar als het aanbod gedurende langere tijd achtereen niet aansluit bij de zone van naaste ontwikkeling, belemmert dat het functioneren van de leerling. Dit vraagt niet alleen kennis van leerlijnen, maar ook een hoge mate van pedagogische sensitiviteit en een groot vermogen om te kunnen differentiëren.

Daarnaast spelen kindgebonden factoren, zoals faalangst, zwakke executieve vaardigheden, ineffektieve leerstrategieën en lage self-efficacy een rol. Naast de interactie tussen leerling, leraar en curriculum speelt ook de interactie met ouders een rol. Een opvoedingsstijl die autonomie ondersteunt, blijkt gunstiger voor motivatie dan een sterk controlerende en sturende stijl.

Wat kun je doen?

Er bestaan geen snelle oplossingen. Onderpresteren is meestal een langdurig proces en vraagt dus ook langdurige, gezamenlijke begeleiding. Maatwerk is essentieel. Leerling, ouders en school moeten samen bepalen wat er moet veranderen en daarbij kijken naar wat wél werkt. Een oplossingsgerichte aanpak helpt om succesmomenten te vinden en daarop voort te bouwen. Kleine, concrete interventies die alle betrokkenen kunnen volhouden, hebben de meeste kans van slagen.